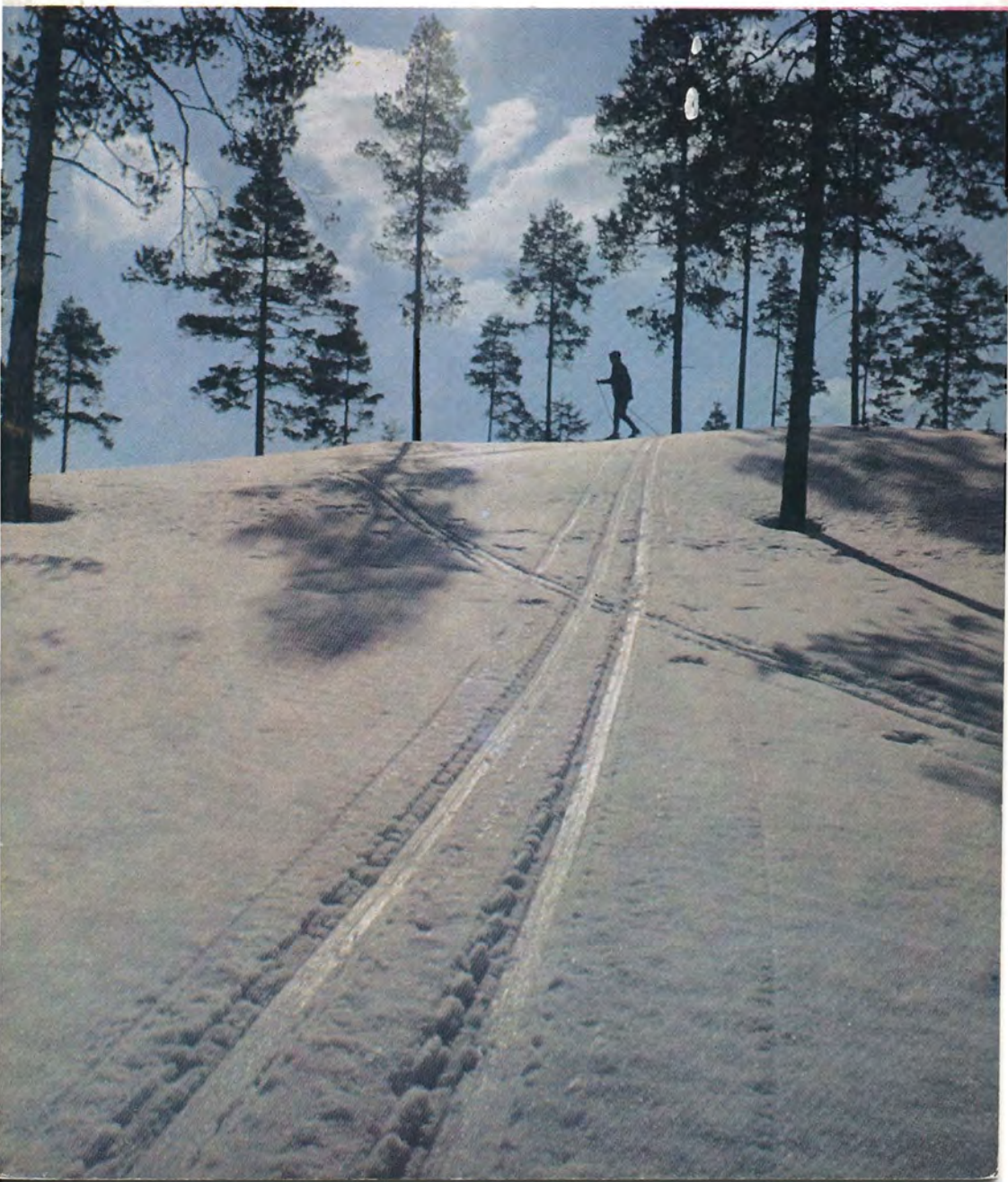

NORSK
NATUR

1
1970

Fra Svartisen.

Innrykket av A.S Denofa og Lilleborg Fabriker.

Eidfjordutbyggingen

I en henvendelse til regjeringen i oktober 1968 krevt Norges Naturvernforbund at det i forbindelse med de planlagte Eidfjordverkene og andre påtenkte vassdragsreguleringer måtte iverksettes omfattende forhåndsundersøkelser både når det gjelder skadevirkninger og verdien av andre former for bruk av vassdragene og områdene. Etter Norges Naturvernforbunds oppfatning er slike undersøkelser en forutsetning for at Stortinget ved konsesjonsbehandlingen skal kunne etterleve Vassdragsreguleringslovens paragraf 8.

Vi har ikke sett noe som tyder på at undersøkelser av dette slaget er satt i gang. Derimot har vi notert oss en NTB-melding om at Industridepartementet med det første

«vil ta stilling til om Norsk Hydro eller Årdal og Sunndal Verk skal få reise det nye aluminiumsverk som planlegges i Hordaland. Verket skal tilføres kraft fra Eidfjord i Hardanger, og den eneste lokalisering som det hittil har vært tale om er Mongstad på Lindåshalvøya i Nordhordland».

Ifølge tidligere meldinger har industriministeren uttalt at en avgjørelse om Eidfjord-verkene ikke vil bli tatt før våren 1971. I mellomtiden planlegges altså et aluminiumsverk som skal nytte Eidfjord-kraften, og ifølge avismeldingen skal Industridepartementet *med det første* ta stilling til – og ikke *om* det skal bygges et aluminiumsverk – men hvorvidt det er Norsk Hydro eller Årdal Sunndal Verk som skal bygge det!

Hvis avismeldingene om aluminiumsverk basert på Eidfjord-kraft medfører riktighet, og det foreligger ingen ting som tyder på noe annet, betyr det at det her kan bli truffet en beslutning som foregriper Stortingets behandling av konsesjonsaken for Eidfjordutbyggingen.

Norges Naturvernforbund vil på det mest bestemte protestere mot at det på forhånd treffes noen som helst beslutning som kan binde eller påvirke Stortinget når det om ett års tid skal ta standpunkt i en sak som betyr være eller ikke være for et naturområde som er unikt i europeisk målestokk.

NORGES NATURVERNFORBUND

Akersgt. 63 — Oslo 1
 Telefon 33 79 32 og 33 52 57
 Postgiro nr. 9460
 Bankgiro nr. 6001.05.70835
 Generalsekretær
 Magne Midttun
 Kontorsjef
 Roar Sæther
 Trykt hos Grøndahl & Søn
 på Norcote papir fra
 Saugbrugsforeningen

NORSK NATUR

Utkommer 4 ganger årlig
 Redaksjonskomite: Edvard
 K. Barth, Bjørn Bjørnsrud,
 Knut Ove Hillestad og
 redaktøren
 Abonnement kr. 15 pr. år
 Medlemsskap kr. 15 pr. år
 inkluderer abonnement
 Annonser: Folder med alle
 opplysninger på forlangende

AV INNHOLDET

Prolog til Naturvernåret 1970	2
Våtmark	4
Nye nasjonalparker	10
Elg og ulv på Isle Royal	15
Nytt fuglereservat	22
Kraftutbyggingen og distriktene	24
Ørnefredningen	27
«Kraftproduksjon og miljøvern»	28

PROLOG

VED ÅPNINGEN AV

NATURVERNÅRET 1970

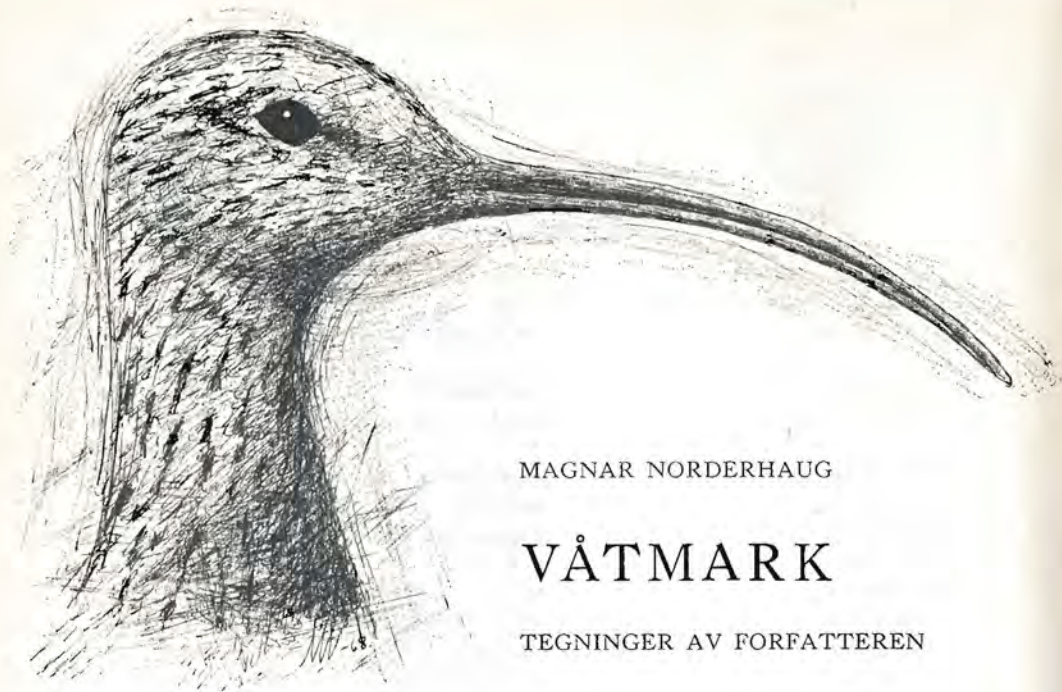
I NATIONALTHEATRET 15. FEBRUAR

Vi ser jordkloden under oss i paradisiske fugleperspektiv:
Om natten — små glitrende byer, dryss av menneskevennlig lys i mørket, streif av måneskinn på havet, lasteskip dernede likner små, svarte insekter som eter seg bortover et silkeblankt blad.
Om dagen — den himmelblå luftklokken rundt oss, dernede jordbrukets og skogenes vakre geometriske mønster i gult og grønt, her og der storbyenes fortettede liv som likner termittenes sterke byggverk, vi ser is, fjell, ørken, men også oseaner med enorme planktonhaver i dypet og fiskestimer lange som skyenes skygger, en fruktbar klode, en vennlig jord, tross alt.
Alle paradisetts muligheter ligger åpne under oss, men vi ser få detaljer i landskapet, vi ser ikke inn i noe menneskesinn, vi kjenner ikke stanken fra storbyene, eksosdunsten rundt storveiene, vi ser ikke bilkirkegårdene, de røkspyende fabrikkpipene, oljestrupene langs kysten, vi ser ikke fiskene flyte med buken opp, vi merker ikke at innsjøene og elvene surner, vi kjenner ikke at grunnvannet har en bismak, vi ser ikke det fine giftregnet av kjemikalier som velsigner vegetasjonen, insektene og det høyere dyrelivet, hvem kan se noe så lite som en metemark, en insektetende fugl eller en vakende ørret?

Vi ser ikke at Oslofjorden snart er en kloakk, en av verdens vakreste innseilinger forgiftet av fjordarmenes utslipp, Oslofjorden med solsøylen i sør som et gyllent utropstegn inn mot hovedstaden,
skip inn og skip ut, seilbåtenes skrånende sverm, mannen som sitter alene i en pram og fisker, ungene som fanger krabber på grunnene.
den myke innsnevringen ved Drøbak, hvor åsene trer nærmere og lukker skipene inne i grønne skygger, Filtvet fyr, Jeløya og Færder fyr hvor fjorden åpner for en gammel og alltid ny utlengsel. Snart har vi drept Oslofjorden.
Vi må begynne å regne på en ny måte, selv vår renslighet koster mer enn penger når avfallsstoffene blir farlig kloakk, vi må vite at elektrisitet kan koste et landskap livet, at vi betaler mer enn penger for hver tent lyspære, for hver kurv jordbær, hvert brød vi spiser. Vår treforedlingsindustri kan drepe en fiskeelv, en badeplass. Vi trenger: lys, varme, mat, arbeidsplasser, boliger, veier, fremkomstmidler, men vi har ikke lov til ikke å vite, vi må se i større sammenhenger, ikke bare måle med kommunal tommestokk, det lønnsomme er ikke alltid like lønnsomt i lengden, det som før ble kalt natur er i dag en livsnødvendighet på linje med protein for sultende,
våre føtter forkrøbles av mangel på natur, lungene ødelegges av mangel på ren luft, hjernen forsløves, industrien dreper oss samtidig som den hever vår levestandard og bedrer vår økonomi.
Hardangervidda og Jotunheimen kan ikke bare vurderes i kroner og megawatt, og slett ikke miljøet rundt tettbebyggelsen: hver gang vi dreper et tjern, en elv, et skogholt, en eng, en fjordarm, et dyreliv, undergraver vi oss selv. Vi begår et langsomt selvmord. Hvem har skylden for utviklingen, som også minner om avvikling? INGEN. Ikke du, ikke jeg. INGEN. Vi får gjøre som Odyssevs, kalle oss INGEN slik at vi også kan lure oss unna de kykloperiske vanskelighetene.
Det er ikke så farlig her i landet, i utlandet er det ikke alltid verre, her har vi ingen prestisjeryttere, ingen som lar økonomiske hensyn komme først.
INGEN er skyld i at vi i dag kjenner svovellukten fra helvete. Det er NÅ vi må gjøre noe, i morgen er det for sent. Luftklokken rundt oss er ennå, stort sett, himmelblå og ikke svovelgul.

MAGNAR NORDERHAUG

VÅTMARK

TEGNINGER AV FORFATTEREN

*«O, it is excellent
to have a giant's strenght; but it is tyr-
annous
to use it like a giant.»*

Shakespeare

Enkelte av Europas naturtyper rammes hardere enn andre av tidens naturforødelelse. Til dem hører våtmarksområdene. Myrer, sumper, strandenger, langgrunne strender og bukter. Biologisk sett hører mange av klodens mest produktive områder til denne kategorien. De rommer uhyre kompliserte livssystemer, med tallrike dyrearter og en rik plantevekst. I Europa er det knapt noen naturtype som forsvinner raskere.

Fra gammel tid har disse områdene vært eksistensgrunnlaget og kilde til liv for mennesket selv i flere verdensdeler. Den egyptiske kultur oppsto bokstavelig talt ved Nilens sumpige bredder. Nederlands utvikling var i

vesentlig grad grunnlagt på utnyttelsen av landets høyproduktive våtmarker.

I dag har disse områdene stadig verdi, omenn på andre måter. De utgjør grunnlaget for nye rekreasjonsformer i dagens industrisamfunn. Fiskekulturer og skjellproduksjon i grunnvannsområdene har fått en voksende betydning i tettbefolkede land. Ingen steder trer samspeilet i naturen klarere fram, som naturens klasserom, i en tid da naturfagundervisningen i økende grad skjer ute. — Og våtmarkene er fortsatt eksistensgrunnlaget for millioner av ender, vadefugler og gjess.

Ødeleggelsene

av våtmarksområdene er av ulike slag. I Kanada og Skandinavia har kraftreguleringer medført radikale og omfattende inngrep i de høyereliggende og nordlige våtmarksområdene. Denne forødelelsen fortsetter stadig. Uten at noen kjenner omfanget og konsekvensene.

I dag hekker omkring 85 % av det nordamerikanske kontinentets ender i Kanada. Gjennomføres de damprosjekter og reguleringsplaner som nå foreligger på kanadiske tegnebord, vil det vesentligste av de gigantiske nordkanadiske våtmarksområdene tørrlegges eller oppdemmes. Det kan dermed bety slutten for en hoveddel av kontinentets ender, gjess og vadefugler. Slutten for det vesentligste av «birdwatching» og «waterfowling» i USA og Kanada, noen av de viktigste rekreasjonsformer for hundre-

tusener av mennesker. I kystområdene skjer inngrepene i våtmarksområdene på en annen måte. Men med samme destruktive effekt. «Våtmarksområdene er verdiløse.»

Bare i opptørret tilstand, som søppelplasser eller oppfylt til tomtearealer har disse områdene «verdi».

Og med aksellererende hastighet skjer denne utvikling over det meste av den nordlige halvkule. — Mens økende forurensninger forringer og forgifter det som er tilbake. Systematisk, og med åpne øyne omskaper vi vårt eget og andre veseners livsmiljø. Gjør det fattigere, mindre levelig.

Omfanget av

ødeleggelsene og hva de vil medføre med hensyn til redusert biologisk produktivitet, forringede naturverdier, forspilte rekreasjonsmuligheter og biologiske forskningsmuligheter kjen-

ner vi lite til. Dette er typisk for dagens naturvernsituasjon: vi øder naturtilganger som ikke fornyes uten å ha oversikt over hva som eksisterer av ressursene, med hvilken takt de forsvinner og hvilke konsekvenser det får.

I USA er det anslått at av landets opprinnelige areal på 127 millioner acres våtmark, er det i dag bare 75 millioner acres tilbake. Av dette areal har imidlertid bare 22 millioner acres nå større verdi (for vannfugler, til reservater m. v.) — Men under 4 millioner acres er våtmarksreservater, på tross av den intense innsats i USA på dette felt.

På lokalplanet kan forholdene rundt Oslofjorden illustrere situasjonen. Langs kysten Horten—Oslo—Moss er i dag alle strekninger med verdifull gruntvannskyst ødelagt av bebyggelse og utfyllinger, eller direkte truet av ødeleggelse. Et av landets fineste våtmarksområder ligger under fire meter stein og betong på Fornebu. Øra-området ved Fredrikstad omskapes av søppel og nye havneplaner. Industriplaner i Sandebukta er en trussel om en ny Bunnefjord og spolering av et av fylkets fineste landskapstrekk. Av Vestfolds 303 kilometer lange kystlinje er under 10 % våtmarkskyst av større naturvernmessig verdi. Nesten over alt er strandengene og gruntvannsområdene blitt sterkt redusert av uttørringer og oppfyllinger. Dette er derfor ikke bare en naturtype som minker i kvantitet. I betydelig grad er områdene utsatt for inngrep som også reduserer kvaliteten.

Den biologiske produktiviteten i gruntvanns- og våtmarksområdene kan være enorm, særlig i kystregionene. Her er rikelig tilførsel på livs-

viktige stoffer som nitrogen og fosfor, gode lysforhold i bunnregionen og rask utskiftning av vannmassene. Dette skaper gode forhold for produksjon av planteplankton, næringsgrunnlaget for et utall av svevende smådyr og en tallrik bunndyrfauna. Slike forhold finner vi langs de danske, tyske og nederlandske Nordsjøkyster. Der er de viktigste planktonkonsumentene forskjellige skjellarter. De forekommer i en tetthet på 70—80 stk. m². På vel 1500 km² gruntvannsområder i den vestlige del av Waddensee ved de Frisiske øyer, produseres det blåskjell i en mengde av 3000 millioner kilo tørrstoff pr. år, hvorav 360 millioner kilo er organisk materiale. Skjell og plankton er næringsgrunnlaget for en rekke andre skjell, snegler, marine marker og krepsdyr. Disse kan forekomme i en tetthet på 10 000 individer pr. m².

Denne rike faunaen er selve eksistensgrunnlaget for tusener på tusener

av vannfugler og tallrike fiskearter. I Waddensee var det i august 1963 omkring 500 000 vadefugler, 200 000 måker og over 50 000 ender.

Sett under ett er disse gruntvanns-områdene ikke særlig tallrike eller arealmessig store i vest-Europa. Og omfanget minker og kvaliteten forringes stadig.

Knappt noen av de teknikere eller planleggingsteam som har omskapt store deler av Europas våtmarker har hatt noen nevneverdig innsikt i disse ytterst kompliserte livssystemene.

Med hvilken rett pågår spoleringen av slike produktive områder? Unike deler av Europas natur. Vi krever sakkyndighet på alle felt i samfunnet. — Bare ikke i omgangen med vårt livsmiljø.

For Europas ender og vadefugler er situasjonen på flere måter kritisk.

Jaktpresset har økt (bare i Danmark felles årlig 100 000—125 000 vadefugler), forurensningene er tiltagende, og tilholdsstedene forsvinner gradvis.

I en særlig utsatt stilling er en rekke vadefugler. De kan tjene som eksempel på den situasjon mange vannfugler i dag befinner seg i.

Felles for en rekke av vadefuglbestandene er deres nordlige hekkeområder og årlige vandringer til mellom-europeiske eller afrikanske vinterkvarter. Vi finner hovedtyngden av en rekke arter hekkende i Skandinavia myrtrakter og de nordvestlige deler av Sovjetsamveldet. Vinterkvarterene ligger i mange tilfeller flere tusen kilometer vekk. Under oppholdet i vinterkvarterne og på vandringerne til og fra disse, er fuglene avhengig av næringsrike og uforstyrrede våtmarksområder. Derfor *kanaliseres* trekket sterkt. Tilgangen på brukbare rasteplasser reduseres stadig, og de gjenværende fungerer som regulære oaser i industrilandskapet.

Undersøkelser som har pågått i de siste 30 år i våtmarksreservater ved den belgisk/nederlandske grensen, gir holdepunkter om den utvikling som finner sted. For visse vadefugler registreres det i dag 5—10 ganger færre individer enn tidligere. Bare få arter (som vipe og avosett) tilpasser seg optørringer og moderne jordbruksmetoder. For en rekke arter er bestanden i tilbakegang. Det gjelder tundralo, boltit, sandlo, dverglo, steinvender, alle *Calidris*- og *Tringa*-artene (myrsnippe, rødstilk etc.) lappspove, storspove, småspove, rugde og kvartbekkasin.

Tendensen er den samme for mange ender og visse gåsepopulasjoner.

Det ser ut til at nedgangen fortsetter, tiltross for at flere nasjoner nå arbeider målbevisst for vern av våt-

marksområdene og deres rike fugleliv. Nedgangen synes å være en generell tendens over hele Europa, vest-Asia og Afrika.

Internasjonal konvensjon?

Under den internasjonale konferanse for bevaring av våtmarkområdene og deres fugleliv, i Leningrad, september 1968, ble det vedtatt en resolusjon rettet til samtlige europeiske land. Det ble der henstilt om et regjeringssamarbeide med sikte på utarbeidelse av en konvensjon for vern av alle de gjenværende våtmarksområder som har internasjonal betydning. Videreføringen av denne sak skjer, så vidt vites, nå i Nederland. Dette vil gi arbeidet med den europeiske reservatplan, Project Mar en betydelig fastere bakgrunn. Som kjent kom Project Mar, arbeidet med et europeisk og nord-afrikansk reservatnett for vannfugler, i stand etter en konferanse arrangert av Den internasjonale naturvernorganisasjon (IUCN) i 1962.

På denne konferansen deltok også Norge med to representanter. Som et resultat av konferansen ble det utar-

beidet en liste over de våtmarksområder som ble ansett for mest betydningsfulle i Europa. Fra norsk side ble det oppført 6 områder av ulik karakter.

Siden har svært lite skjedd på denne fronten i Norge, bortsett fra at arbeidet med en generell plan for fuglereservater er ført videre.

Generelt sett kan vi nok si at forståelsen for disse problemer nå er til stede hos de sentrale naturvernmyndigheter. Imidlertid svekkes arbeidet på dette felt av manglende arbeidskapasitet og liten forståelse for praktisk naturvernarbeid på lokalplanet. Det er imidlertid nå et åpent spørsmål om ikke hele den norske oversikt over Project Mar-området bør revurderes, dels for en total landsklassifisering og prioritering av områder i de ulike landsdeler, dels for etablering av et system med *norske våtmarksreservater*.

Nordisk reservatplan?

Når det gjelder vernet av våtmarksområder for ender, gjess og vadefugler har Norge i internasjonal sammenheng to viktige arbeidsfelt.

Dels gjelder det sikringen av landets viktige hekkeområder for vannfugler, dels sikringen av viktige trekklokaliteter for disse artene.

Her står de nordiske land i prinsippet overfor de samme naturvernoppgaver. Det ville derfor være et ønskelig skritt for effektivisering av Project Mar-virkomheten i særdeleshet, og for det svake nordiske samarbeide i naturvernsektoren generelt, om drøftelser ble igangsatt for en nordisk reservatplan for våtmarksområder fra Finnmarksvidda og de nordfinske myrer til de sørsvenske og danske innsjøer og strandenger. (Kanskje en rehabiliteringsoppgave for Nordisk Råd etter Marismas-fadesen?)

Er det realistisk å regne med at noe slikt kan gjennomføres? I sannhet kan det nok stilles spørsmålsteget ved dette. I Norge ser det fortsatt ut til at forskjellen mellom naturvernoppgavenes størrelse og naturvernets ressurser stadig vokser.

Prestrødkilen — et eksempel?

I juli 1969 ble Prestrødkilen, et av landets minste, men fineste våtmarksområder fredet som fuglereservat. Det tok nesten ni år. Ni år for å sikre et udiskutabelt verneobjekt av nasjonal interesse. Og utviklingen sto ikke stille mens naturvernet arbeidet. Området er ikke lenger hva det var. Vannspeilet og det meste av strendene er nok urørt, men omgivelsene er spolert og reservatområdet avstumpet.

Prestrødkilen er kanskje likevel et varsel om en ny tid og en ny oppfatning. Men den er også en skamplett. Et eksempel på hvor langt politikerne må presses, og hvor mye som må spoles før naturvern settes ut i praktisk handling i dagens Norge.

Vernet av våtmarksområdene er i denne sammenheng spesielt interessant. Det er en utmerket pekepinn på hvor vi står, hvor langt vi er nådd i naturvernmessig vurderingsevne. I betydelig grad gjelder det naturverdier som raskt forsvinner og som ikke kan gjenskapes. Det er verdier som med pengemål veier lett, — men som i videre perspektiv griper inn i vårt liv på ulike sett fordi det angår kvaliteten og rikdommen i vårt livsmiljø. Det gjelder også synet på framtidige generasjoners valgmuligheter. Får de overhode noe valg?

Vår tids hensynsløse disponering av våtmarksområdene har på sett og vis paralleller i europeisk «kultur»-historie. Fikk vår generasjon et ord med i laget da våre forfedre spolerte kunst- og kulturskatter på «framskrittets alter»? Er vi egentlig kommet stort lenger i dag?

Det hevdes av og til at vernet av vannfugler og sumpige strender er uvesentlig sammenlignet med andre oppgaver vi står overfor i naturvernsektoren. Det er ikke et spørsmål om prioritering, men om en rådende mentalitet, en vilje til praktisk handling.

Kunstsatter gjenskaper vi, men ikke strender under betong.

NASJONALPARKER

Ved kongelig resolusjon av 6. februar i år har vi fått fire nye nasjonalparker. Dermed har vi i dag åtte fredede områder med nasjonalparkstatus. De fire nye er Øvre Pasvik, Stabbursdalen, Ånderdalen og Gressåmoen.

Øvre Pasvik nasjonalpark

er et ca. 60 kvadratkilometer stort område med furu-urskog, myr og vann i Sør-Varanger kommune, Finnmark.

Nasjonalparken skal representere et opprinnelig skoglandskap på overgangen mellom nord-østeuropeisk og nord-vesteuropeisk flora og fauna. Landskap og naturmiljø skal bevares i naturlig tilstand og dyrelivet få utvikle seg mest mulig fritt.

Området har disse grenser: Fra Treriksøysa på Krokfjell går grensen omtrent rett i øst til et punkt (vinkelrøys) på vestre ende av en fastmarksholme på myra øst for sørenden av Ødevatn. Derfra i nordøstlig retning til Ødevasselas utløp (vinkelrøys). Derfra i mer nordlig retning til et punkt (vinkelrøys med pel) i myra øst for nordøstre bukt i Ødevatn og derfra igjen i mer nordøstlig retning over røys ved foten av Revsaksfjell og videre i samme retning til et punkt (vinkelrøys) i vesthellingen av Revsaksfjell øst for nordre ende av Raudagorrepasset.

Fra dette punkt går grensen i omtrent nordvestlig retning til et punkt (vinkelrøys) 55 m sør for det trigonometriske punkt på Steinfjell. Derfra

mer i vest-nordvestlig retning i omtrent rett linje over Haller-fjell, over Tørrfurutjern like nord for sundet og til et punkt (vinkelrøys) på en tange på østre bredd av Ivargammevatn. Derfra sørover etter dette vatn til bekkeosens sørvestre ende. Derfra i vest-sørvestlig retning til reinkjøreveien/gangstien Ellenvatn-Njaami-Järvi (Piilala). Derfra følger grensen stien i vestlig retning til porten i reingjerdet på riksgrensen mot Finland, ca. 1,5 km nord for riksrøysa på Hareryggen.

Fra porten i reingjerdet følger grensen riksgrensen til utgangspunktet på Krokfjell.

Stabbursdalen nasjonalpark

er et ca. 97 kvadratkilometer stort område i Porsanger kommune, Finnmark.

Formålet med nasjonalparken er å bevare en del av verdens nordligste furuskog og av Finnmarklandskapet nærmere kysten. Landskapet og naturmiljøet skal bevares i naturlig tilstand og dyre- og plantelivet skal få utvikle seg mest mulig fritt. Nasjonalparken skal også gi mulighet for friluftsliv og rekreasjon i uberørt natur.

Nasjonalparken har disse grenser: Fra nordvestre hjørne av parsellen Ulvevann langs Stabburselva til sørspissen av parsellen Gokkissavon (Langkulpen). Derfra i retning litt sør for vest til det nederste (største) tjernet nord for Ganitsjokka (Halde på kartet). Fra dette tjernet i vest-sørvestlig retning til toppen av en flat

Fra Øvre Pasvik nasjonalpark. Foto Toralf Lyng.

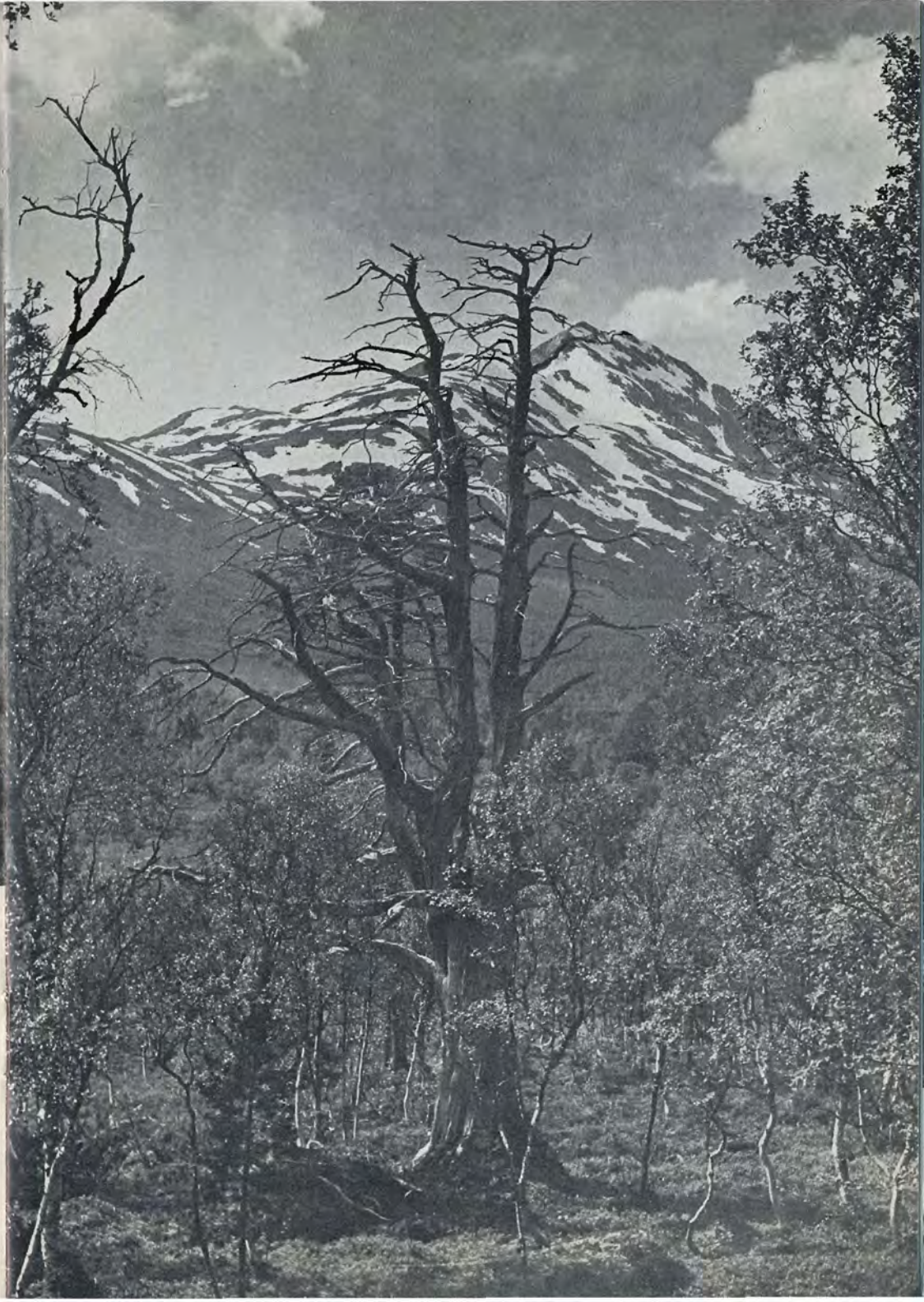
fjellhaug nordøst for det lille vatnet på kote 219, og derfra i sørvestlig retning over dette vatnet til nordøstre topp av Badnalas, sør for Badnalasvatnet. Fra denne toppen mer i vest til brekkpunktet i telegraflinjen ca. 1 km øst for Dæbboelva. Derfra langs telegraflinjen (søndre kant) til Læktoelva. Her vinkler grensen mot sør og følger Læktoelva og bekken vest for Suolovartoardna og går videre over vatn 347 til toppen av Doarrasvarre. Her vinkler grensen mot øst og går over toppen på Muvravarre og høyde 580 til Binalvarre og derfra i rett linje til utgangspunktet ved nordvestre hjørne av parsellen Ulvevann. (Privatparseller på øyer der grensen

følger Stabburselva hører ikke med til fredningsområdet).

Ånderdalen nasjonalpark.

er et ca. 50 kvadratkilometer stort område i Tranøy kommune på Senja i Troms.

Formålet med nasjonalparken er å bevare et område med opprinnelig furuskog og bjørkeskog og et fjelllandskap som er karakteristisk for ytre deler av Troms. Landskapet og naturmiljøet for øvrig skal bevares i naturlig tilstand og dyre- og plantelivet skal få utvikle seg mest mulig fritt, samtidig som området skal gi mulighet for friluftsliv og rekreasjon i uberørt natur.

Fra Stabbursdalen nasjonalpark. Foto Toralf Lyng. Fra Ånderdalen nasjonalpark. Foto Ragnar Frislid.

Nasjonalparken har disse grenser: I vest herredsgrensen mot Torsken (før 1. januar 1964) fra høyde 563 i Blåfjell og nordover frem til høyde 853 i Kaperfjell. Fra denne høyde følges fjellryggen over høydene 842 og 679 frem til Midnattsfjell (høyde 607).

Derfra i sør-sørøst over Trollaldalen til haug sør for denne (ca. 500 m vest-

nordvest for parsellen Skoglias nordre hjørne). Fra nevnte haug sør-sørvest- over over høyde 262 til haug vest for Skogliholtet (ca. 600 m fra parsellen Skoglias vestligste punkt). Derfra litt mer mot sør over Ånderelva til et punkt ca. 400 m fra elva. Derfra i vest-sørvestlig retning til høyde 563 i Blåfjell (Gradteigskartblad Tranøy, gitt 1922, revidert i marka 1957).

Fra Gressåmoen nasjonalpark. Foto Dag Bergendahl.

Gressåmoen nasjonalpark

er et ca. 180 kvadratkilometer stort område i Snåsa kommune, Nord-Trøndelag.

Formålet med nasjonalparken er å bevare et område med granskog av opprinnelig type samtidig som den skal representere et vanlig landskap på overgangen mellom skog og fjell i indre strøk av Nord-Trøndelag. Landskapet og naturmiljøet skal bevares i naturlig tilstand og dyre- og plantelivet skal få utvikle seg mest mulig fritt. Nasjonalparken skal også gi mulighet for friluftsliv og rekreasjon i uberørt natur.

Nasjonalparken har disse grenser: Fra toppen av Bugvasfjeld sørøstover langs kommunegrensen til Lurusnei-

sen (høyde 992), deretter omtrent i sør langs samme grense til Garkstjærv. Derfra i vestlig retning over høyde 779 og søndre ende av Djup-tjern til høyde 693 vest for dette tjernet. Fra denne høyden nordover til høyde 723 sør for Gasajvre. Herfra omtrent i nordvest over høyde 630 til haugen sørvest for vatn 608, videre litt mer i vest til et punkt litt sør for søndre Grønntjern, videre mer i nordvest langs et myrdrag og over myra til Grønntjernbekkens utløp i Gaupptjernelva. Herfra langs Gaupptjernelva til elvesammenløpet sørøst for Gaupptjern og fra dette punkt over høyden øst for Andorsjøen og over en haug nord for Lillelvas utløp i Lurua i omtrent rett linje tilbake til Bugvasfjeld.

ELG OG ULV PÅ ISLE ROYALE

ET EKSEMPEL PÅ
SAMSPILL I NATUREN

AV KONSULENT
LIC. AGRIC. SIGMUND HUSE

Isle Royale er en vel 800 km² stor øy i verdens største ferskvannsjø, Lake Superior, på grensen mellom USA og Canada. I 1940 ble øya avsatt som nasjonalpark. Under et studieopphold i USA sommeren 1969 fikk jeg anledning til å besøke parken.

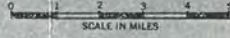
Isle Royale er en av de minste amerikanske nasjonalparkene. Heller ikke utmerker området seg ved fantastiske geologiske formasjoner som parkene Grand Canyon i Colorado eller Crater Lake i Oregon, eller ved eventyrlige kjempetrær som Yosemite og Sequoia i California. Dimensjonene både av landskap og trær er faktisk mer lik hva en finner i kyststrøk i Sør-Norge. Likevel er Isle Royale blitt et av de mest kjente områder i det amerikanske nasjonalparksystemet, iallfall blant viltøkologer.

Trevegetasjonen består av hva en kan kalle «korresponderende arter» i forhold til skogen i Skandinavia. Nær kystlinjen der de enorme, kjølige vannmassene i Lake Superior øver en sterk innflytelse på vekstklimaet, består klimaksskogen av balsamgran,

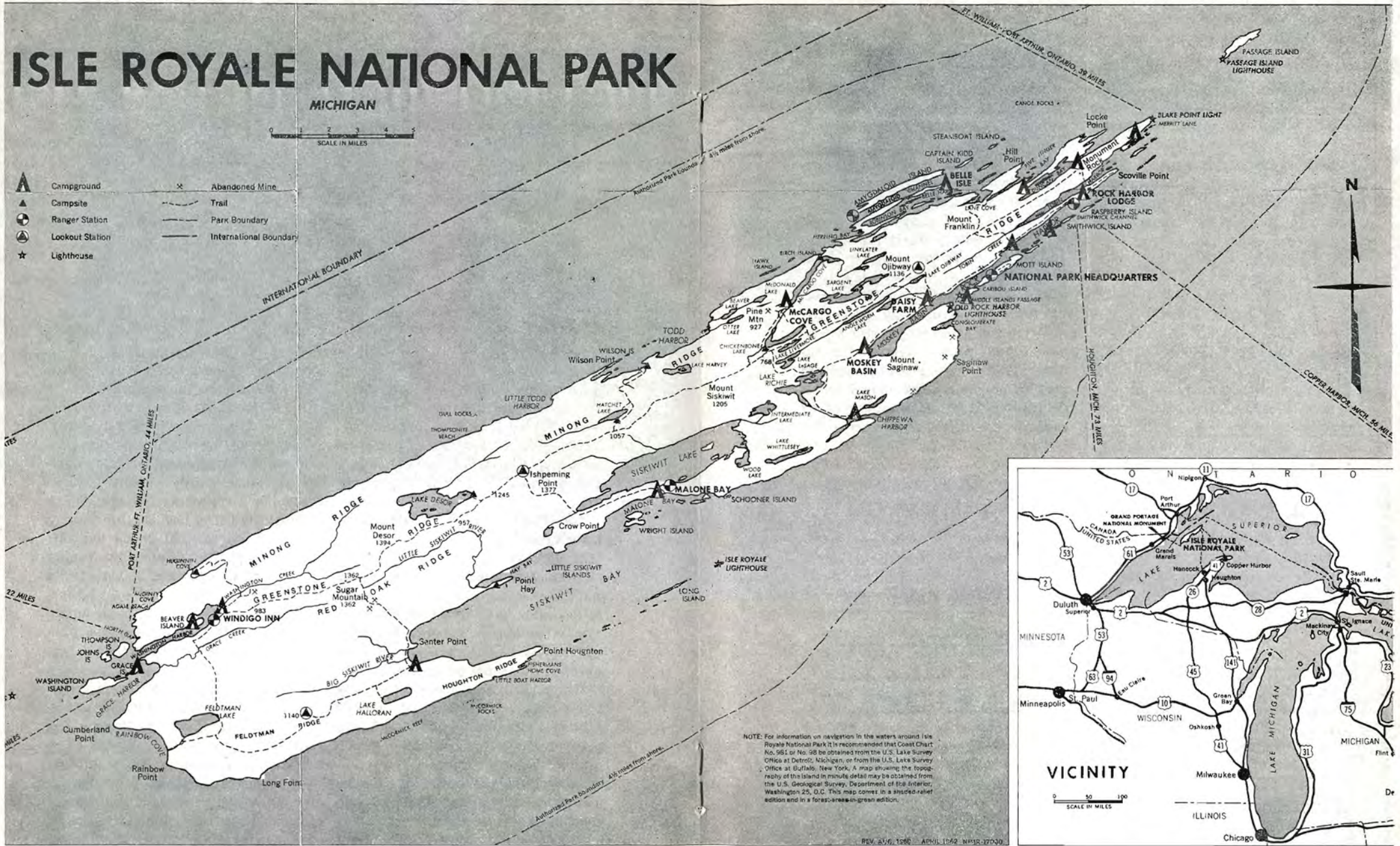
hvitgran og svartgran, i myrlendte partier sammen med tamracklerk og tuja (*Thuja occidentalis*). Sistnevnte blir her et virkelig skogstre med høyde rundt 20 meter og diameter 60—70 cm. På opplendte, varmere vokseplasser inne på øya danner sukkerlønn og «gulbjørk» (*Betula lutea*) klimaksstadiet. Denne bjørkearten kan her bli ca. 300 år og har ofte diametre på 70—80 cm. Den vanlige bjørkearten — tilsvarende vår vanlige bjørk — er ellers «papirbjørk» (*B. papyrifera*) som sammen med amerikansk osp (*Populus tremuloides*) er det dominerende poinertreslag i begge suksesjonsrekker. Klimaksskogen er meget tett og nesten ufremkommelig utenom stiene på grunn av underbuskas og mengdene av læger. (Det må her innskytes at Isle Royale er en virkelig «villmarkspark» uten bilveier — atkomsten skjer med ferje eller fly til et av de velutbygde kvarterer i hver ende av øya, men videre må all ferdsel foregå til fots. Besøkstallet er formodentlig det laveste i noen amerikansk nasjonalpark utenom Alaska — ca. 10 000 pr. år.)

ISLE ROYALE NATIONAL PARK

MICHIGAN

- Campground
- Campsite
- Ranger Station
- Lookout Station
- Lighthouse
- Abandoned Mine
- Trail
- Park Boundary
- International Boundary

NOTE: For information on navigation in the waters around Isle Royale National Park it is recommended that Coast Chart No. 981 or No. 98 be obtained from the U.S. Lake Survey Office at Buffalo, New York, or from the U.S. Geological Survey, Department of the Interior, Washington 25, D.C. This map comes in a standard color edition and in a forest-area-in-green edition.

Isle Royale nasjonalpark er en vel 800 kvadratkilometer stor øy i Lake Superior, verdens største ferskvannsjø.

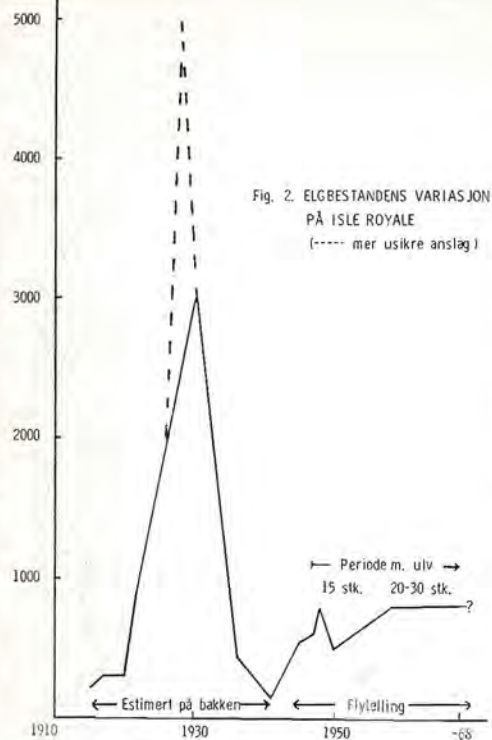

Fig. 2. ELGBESTANDENS VARIASJON PÅ ISLE ROYALE (----- mer usikre anslag)

Urskogen på Isle Royale er i seg selv en opplevelse, der en kan studere alle suksesjonstrinn i en boreal blandingsskog med utgangspunkt i branner i fortiden. Det er imidlertid suksesjonene i *dyrelivet* som har gjort Isle virkelig berømt blant biologer i og utenfor USA.

Da de første egentlige faunaregistreringer ble utført i 1904, forekom den amerikanske skogsvillrein (caribou) som eneste hjortedyr, mens gaupe, prærieulv (coyote) og mår var vanlige rovdyr. Ingen av disse fins på øya i dag. Gaupe og mår ble antakelig regelrett utryddet av pelsjegere, noe som trolig alt tidligere var skjedd med bever og oter. Reinens forsvinning henger derimot trolig sammen med en generell tilbakegang i området ved de store sjøer som følge av radikale økologiske endringer i be-

Ingen skal være i tvil når de kommer til en amerikansk nasjonalpark.

gynnelsen av århundret, da enorme skogeksploateringer fant sted på fastlandet. Til gjengjeld har en i dag på øya et annet stort hjortedyr — elgen (moose) — og et annet stort rovdyr — ulven (timber-wolf). Dessuten har en i «mellomklassen» fått (tilbake?) beveren som planteeter og rødreven som kjøtteter. Av arter som har forekommet hel tiden er hare (snowshoe hare), vaskebjørn og mink foruten ekorn og smågnagere. Fig. 1 viser kronologien i de ulike artenes forekomst i dette århundre.

Elgen kom muligens over til Isle Royale via en isbru fra Canadasiden i 1912—13, men kan også ha svømt over. (Sundet er her bare ca. 32 km bredt, men fryser normalt ikke til.) Bestanden vokste først langsomt, senere eksplosjonsartet inntil 1928—30 da en topp på 3—5000 dyr ble nådd. I samme tidsrom forsvant rein og gaupe. Mangelen på naturlige fiender og konkurrenter gjorde det mulig at en populasjonshøyde kunne bli nådd som var det mangedobbelte av områdets utholdende bæreevne. Vinterbeitet ble ødelagt, f. eks. ble all edel-

gran og andre beitetrær avkvikstet opp til grensen for elgens rekkevidde («browsing-line»).

I 1933—34 kom så katastrofen med voldsom dødelighet i elgstammen. To år etter ble bestanden anslått til bare 4—500 dyr.

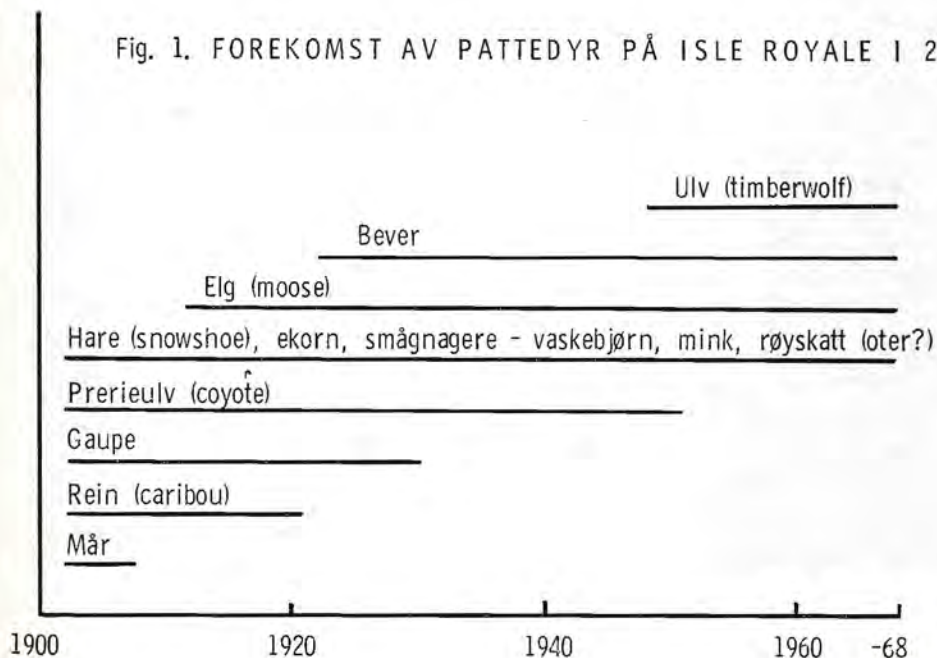
I 1936 brant $\frac{1}{3}$ av skogarealet på Isle Royale. Få år etter skjøt osp og bjørk opp på brannflatene og gav nye beitemuligheter. Fra et bunnnivå på muligens under 200 elg begynte igjen en liknende utvikling med ny overbeiting. Ny avdøing fulgte i 1948—49 — denne gang likevel med mer avdempede svingninger, fra ca. 800 dyr til ca. 600 i 1950. Bunnen var antakelig nådd i 1957 med ca. 300 dyr.

Noen viltbiologer som hadde ant hvor det bar hen, hadde i mellomtiden fått gehør for et forsøk på å gjenopprette en økologisk likevekt ved kunstig utsetting av ulv. 4 ulvehvalper ble i 1952 anskaffet fra en zoologisk hage, oppfostret i innhegning på øya og sluppet løs. Men istedet for som håpet å gå på elgjakt, valgte ulvene å beleire turistkvartene på øya og ble snart en slik trussel mot folk at de måtte avlives.

Fra 1948 dukket så på naturlig måte de første ulver opp på Isle Royale — antakelig kommet over isen fra Ontario i Canada. Dermed hadde elgen fått sin «naturlige fiende» som kunne bidra til at bestanden ikke ville få anledning til å vokse uhemmet, med de dramatiske svingninger mellom overpopulasjon og sammenbrudd. I økologisk forstand kan en si at forutsetningene var skapt for at elgen kunne leve i likevekt med sitt miljø.

I 1958/59 ble det i regi av Purdue University startet en serie intensive

Fig. 1. FOREKOMST AV PATTEDYR PÅ ISLE ROYALE I 20 ÅRH.

I kystregionen består klimaksskogen av hvitgran (*Picea glauca*) og balsamgran (*Abies balsamea*). Foto Sigmund Huse.

Utenom stiene er urskogen ikke lett å forsere. Foto Sigmund Huse.

studier som ennå løper over forholdet elg/ulv på Isle Royale. Ved hjelp av fly/helikopter om vinteren og bakkeobservasjoner av kadaver om sommeren har det lyktes å få et nokså fullstendig bilde av antall dyr, levesett, alderssammensetning og sunnhetstilstand hos elgbestanden m. v. Det utvilsomt mest interessante resultat har vært at i den første 10-årsperiode har tallforholdet predator: byttedyr vært nesten konstant med 20—22 ulv og ca. 600 elg på ettervinteren. Andre interessante tall er at henvend halvparten av de ulvedrepte elg er kalver (fleste under $\frac{1}{2}$ år), mens gjennomsnittsalderen på voksne byttedyr er vel 11 år (9—17). Nesten ingen elg i alderen 1—8 år ble tatt av ulv. Mange av de drepte voksne elg viste seg å være sterkt angrepet av ulike

parasitter. Etter viltbiologers oppfatning er elgstammen på Isle Royale den kvalitativt beste i USA.

At ulvene holder *elgstammen* i sjakk virker ikke som noen overraskelse. Derimot fremstår det som gåtefullt for mange hvorfor ikke *ulvbestanden* fortsetter å øke — hvilket dens forplantningsevne i og for seg skulle tilsi — og dermed til slutt tilintetgjøre elgbestanden. Det motsatte har altså faktisk skjedd. Akkurat hvordan ulven praktiserer sin «familieplanlegging», er ikke helt klart, men observasjoner tyder på at det har sammenhenge med dens «territorialitet» — det vil si at den bare tillater et bestemt antall av sin egen art innen et bestemt område.

Vinteren 1968—69 var meget hard. I februar dannet det seg igjen en

isbru over til Canada, og en gruppe på 6 ulv forlot øya. Samtidig tydet tellingene på at elgstammen hadde økt. Amerikanske viltøkologer og parkpersonell som med levende interesse har fulgt studiene på Isle Royale, venter nå i stor spenning på hva som videre vil skje. Vil ulvestammen igjen bygge seg opp til det nivå som i såvidt mange år syntes å representere likevektspunktet? Dersom elgstammen får anledning til å øke, forutses en utvikling som igjen kan bli katastrofal for elgen: Det meste av den lauvtrevegetasjon som slo opp på feltene etter storbrannen i 1936, er nå i ferd med å vokse ut av rekkevidde for elgen, slik at beiteforholdene i vinterhalvåret heller tilsier en bestand på et lavere nivå i nærmeste år.

Det som skjer med elg og ulv på

Isle Royale, har en generell interesse for vår viten om likevektskreftene i naturen. Men spørsmålet er om ikke forholdet burde ha mer enn teoretisk interesse for norske viltstellproblemer. Villreinstammene har i flere områder i en rekke år vært i en ubalanse med sitt miljø som har fått katastrofepreg, et forhold som regulering gjennom vanlig jakt ikke har greid å rette opp. Uten å ta standpunkt til om drastisk avskytingsregulering utover vanlig jakt *kunne* føre frem, er det mye som taler for at ulven (eventuelt pluss jerven) er den naturlige økologiske faktor som holder en villreinstamme i dynamisk likevekt med sitt miljø. En viss minimumsstamme av ulv (jerv) skulle etter dette være et ønskelig ledd i en sunn vilthusholdning også i norske utmarker.

VARDNESMYRA PÅ SENJA BLIR FUGLERESERVAT

Vardnesmyra på Senja ble ved kongelig resolusjon av 12. desember i fjor fredet som fuglereservat. Dermed har Nord-Norge fått sitt første, større reservat av denne typen. Reservatet dekker omkring 2,2 kvadratkilometer omkring Andre Vardnesvatn i Tranøy statsskog, Tranøy kommune i Troms.

Området, som har fått navnet Vardnesmyra fuglereservat, har disse grensene:

I øst Røirmoen og Første Vardnesvatn. I sør kanten mot fastmarken (nordsiden av Storjordsfjell) til dit denne strekker seg lengst mot vest, og derfra over Stormyra til brekkpunktet i parsellen Skoglias østgrense. I vest grensen mot Skoglia fra nevnte brekkpunkt til parsellens nordligste hjørne i «Skolphola». Derfra kanten mot fastmarken til Trolldalselva. I nord fra nevnte punkt i Trolldalselva østover til Vardneselva over denne og langs kanten mot fastmarken (sør for Tredje Vardnesvatn) til grensen mot Røirmoen.

For reservatet gjelder følgende bestemmelser:

1. Det må ikke foretas inngrep som vil endre landskapets karakter, således ikke bygges veier, kraft- og telefonlinjer og ikke oppføres bygninger av noe slag. Det må ikke foretas uttak av masse, dreneres, anvendes biocider, gjødsles eller utføres andre inngrep som kan påvirke de naturlige forhold.

Vassdraget må ikke reguleres eller føres over til annet vassdrag. Det

gjelder også elvene som renner ut i myra, inklusive Tredje Vardnesvatn.

2. Vegetasjonen må ikke skades eller ødelegges på noen måte utover det som skyldes vanlig ferdsel. Bærplukking er tillatt.

Trær på fastmarksholmene i myra må bare hogges etter samråd med naturverninspektøren eller den han bemyndiger.

3. Alle fuglearter er fredet hele året, og det er forbudt å forstyrre eller ødelegge reir og ta bort egg og å sette opp kamuflasje for fotografering.

I tiden 1. mars—15. september er også alle pattedyr fredet, og det er forbudt å løse skudd i reservatet i dette tidsrom.

4. Foranstående bestemmelser er ikke til hinder for vanlig ferdsel til fots når den skjer på en hensynsfull måte så fuglene forstyrres minst mulig. De er heller ikke til hinder for lovlig fiske og vitenskapelige fiskeundersøkelser.

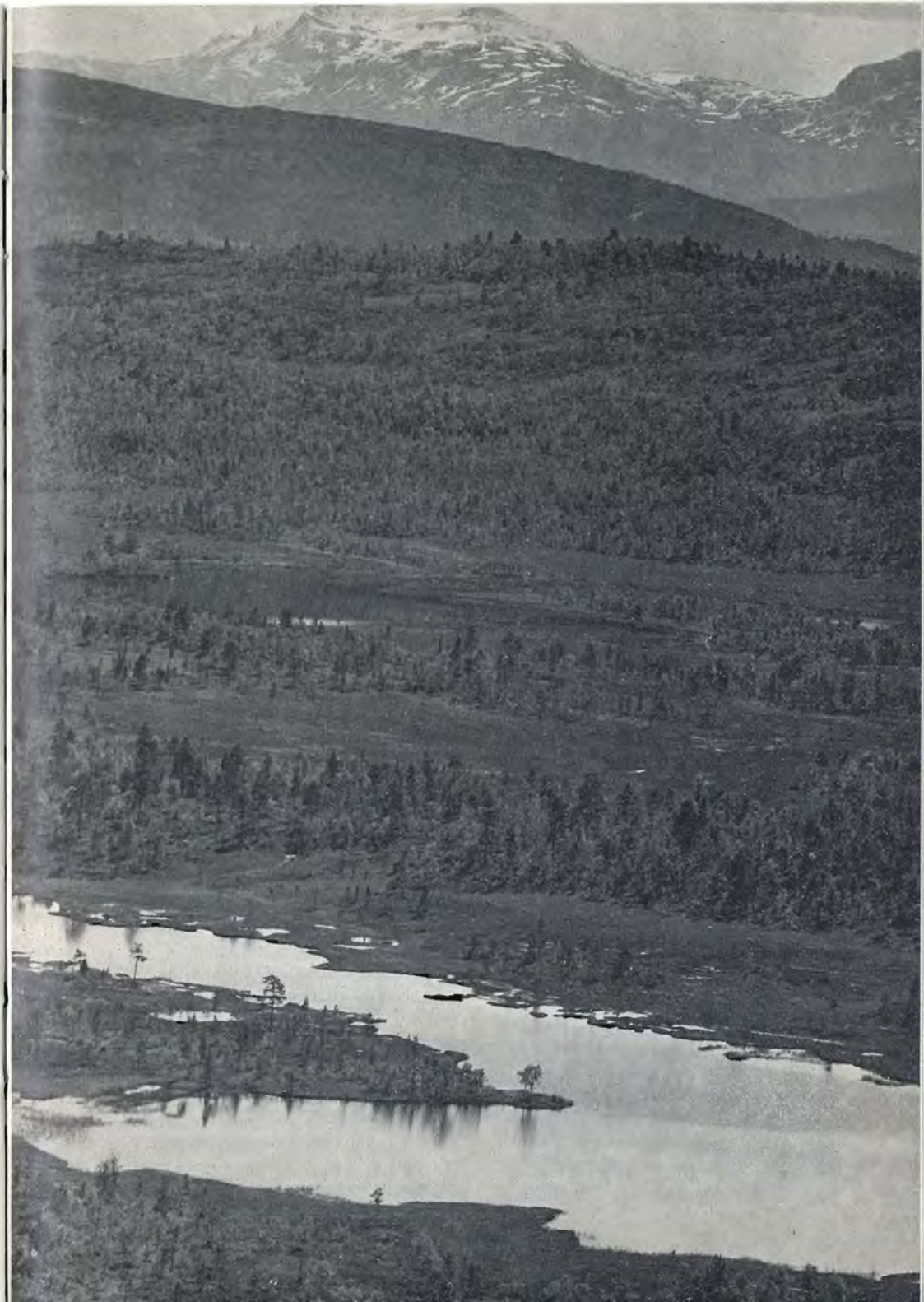
Departementet har adgang til å fastsette ferdselsregler for området i bestemt tidsrom i hekketiden, hvis det skulle vise seg nødvendig.

5. På bar mark er all motorisert ferdsel forbudt.

På vinterføre kan motorisert ferdsel som er nødvendig for skogsdriften foregå.

Motorisert ferdsel i politi- og ambulansøyemed er tillatt hele året.

6. Militære øvelser må ikke drives innen området.

Vardnesmyra fuglereservat. Foto Ragnar Frislid.

KRAFTUTBYGGINGEN OG DISTRIKTENE

Mye tyder på at den tradisjonelle oppfatning av kraftutbygging som positiv faktor i distriktsutbyggingen er en av de alvorligste hindringer i arbeidet med å motvirke at vassdragene som naturtype skal dø ut. På naturvernhold har man derfor lenge drøftet tanken om kompensasjon for unnlatt regulering til kommuner der et vassdrag forblir uregulert.

Gabrielsenkomitéen går i sin innstilling av 26. november 1963 inn for en ordning med kompensasjon og anviser dekning av konsesjonsavgiftsfondet. Komitémedlemmene Kjelsrud, Krogh og Lyng (naturvernfraksjonen) mener dessuten at om dette fond ikke skulle strekke til, burde formålet tilgodeses gjennom en avgift på forbruk av elektrisk energi.

I St.meld. nr. 26 (1968—69), som er utarbeidet på grunnlag av Gabrielsenkomitéens innstilling, stiller Industridepartementet seg avvisende til kompensasjonstanken.

Departementets utgangspunkt er at ingen har noe krav på at konsesjon skal bli gitt, og at derfor heller ingen kan gjøre noe krav gjeldende hvis den blir nektet. «Siden kommunenes forventning om å få konsesjonsavgifter har vært trukket i forgrunnen i forbindelse med den såkalte kompensasjon, kan det være grunn til å nevne noe om bakgrunnen for (konsesjons-)avgiftene. De er ment delvis å skulle være kompensasjon for almene skader og ulemper som ikke blir erstattet eller avhjulpet ved tiltak, og dels er de ment å

skulle gi reguleringskommunene en andel i de nye verdier som skapes ved reguleringen. *Hvis konsesjon blir nektet, vil det hverken bli noen reguleringskader eller noen nye verdier å la kommunene få andel i.»*

Departementet går ikke nærmere inn på hvorfor det ikke finner det naturlig å kompensere den del av konsesjonsavgiftene som refererer seg til den nevnte verdiskapning og fremholder generelt at kompensasjonsspørsmålet ikke er noe egnet vurderingstema for konsesjonsmyndighetene. Hovedhensynet bak en kompensasjonsordning er å sikre inntektsmuligheter for utkantstrøk og departementet er tilbøyelig til å gå inn for generelle distriktpolitiske virkemidler i så måte. I tråd med dette har man i meldingen gitt et nokså avdempet bilde av de fordeler man mener en vassdragsregulering vil kunne innebære for vedkommende distrikt.

På mer formelt grunnlag avviser så departementet de forslag til finansiering som ble fremlagt av Gabrielsenkomitéen.

I desember 1969 fremkastet fylkeslandbrukssjef Trygve Haugeland (formann i Ressursutvalget) tanken om en «naturtrygd» til finansiering av kompensasjonstiltak. Ved å instituere en slik trygd — og utligne den med kr. 20,— pr. hode — ville man på landsbasis få inn over 70 mill. kr. i året. Dette beløp skulle så gå til fordeling på kommune, beregnet etter areal.

Uansett hvordan en stiller seg til

kompensasjonstanken, er det vel spørsmål om forslaget i sin utforming er helt heldig. Prinsipielt er det således neppe riktig å knytte avgiften bare til ferdselsretten, idet man dermed baserer den på ett enkelt verne-kriterium alene. I naturvernarbeidet har man som kjent søkt å klarlegge *det vide spektrum* av momenter som i den enkelte sak kan tale for å bruke et vassdrag ved å la det leve.

Videre vil fordelingsnøkkelene kunne slå galt ut. Haugeland bruker Engerdal/Femund som eksempel. Her vil trygden gi full kompensasjon fordi de berørte arealer er så store mens kraftmengdene og dermed konsesjonsavgiftene ville blitt små. I Aurland derimot ville man kommet til kort. Dette er likevel bare justeringsspørsmål. Det betydningsfulle, og det som har vunnet tilslutning i vide kretser, er at man retter søkelyset mot disse viktige spørsmålene. Man får syn for hvor små midler det dreier seg om i landsmålestokk, og man gjør det klart at dette er en samfunnsoppgave som lett bør kunne la seg løse.

Stortingets industrikomité kom i sin innstilling om St. meld. nr. 26 også inn på kompensasjonsproblemer. Komitéen ville ikke uten videre følge Industridepartementets syn, men ønsket en nærmere klarlegging av de prinsipielle og praktiske sider ved en kompensasjonsordning, særlig med henblikk på vanskeligstilte kommuner som stilte forventninger til de inntekter en vassdragsregulering kunne gi.

I samsvar med dette ble det ved kgl. res. av 5. desember 1969 besluttet nedsatt et utredningsutvalg. Til formann ble oppnevnt fykesmann Erling Sandene og de øvrige medlemmer er ekspedisjonssjef Knut Dahlin, finansråd Eivind Erichsen, gårdbruker

Arne Haave, ordfører Osvald Medhus, og departementsråd Berger Ulsaker. Konsulent i Industridepartementets vassdragsavdeling, Ole Swang, er utvalgets sekretær. Utvalget fikk følgende mandat:

«Komitéen bes utrede spørsmålet om det bør gis kompensasjon til kommuner som går glipp av forventede økonomiske fordeler ved regulering/utbygging av vassdrag (kraftutbygging), i tilfelle av konsesjonsnektelse eller formell fredning av naturvern-hensyn.

Dersom komitéen finner at slik kompensasjon bør gis, må prinsipielle for tildeling utredes, liksom de mulige former for støttetiltak må behandles.

Det vil videre være nødvendig at finansieringsmulighetene for eventuelle kompensasjonsordninger undersøkes og herunder at de økonomiske konsekvenser av en kompensasjonsordning bedømmes.

Komitéen bør likeledes ta standpunkt til spørsmålet om det er behov for et permanent utvalg som rådgivende organ i behandlingen av fremtidige kompensasjonskrav, eller om disse spørsmål uten videre kan behandles av de eksisterende organer innen sektoren distriktsutbygging/naturvern.

I tillegg til ovennevnte generelle mandat, og på grunnlag av de konklusjoner man der kommer frem til, bør komitéen ta stilling til de kompensasjonskrav som er reist i forbindelse med konsesjonsnektelsen i Femundsaken.»

Disse spørsmål er også tatt med i i St.meld. nr. 22 (1969—70) der Industridepartementet begrunner sitt avslag på søknaden fra de svenske bedriftene som ønsker å regulere Femunden og Trysilelva for kraftproduksjon. Departementets melding slutter med følgende viktige avsnitt:

«Departementet vil presisere at nærværende melding utelukkende dreier seg om regulering eller ikke-regulering av Femundsjøen. Spørsmålet om kompensasjon til de berørte kommunene vil, under forutsetning av at Stortinget ikke har noe å bemerke til konsesjonsnektelsen, først bli å vurdere av ovennevnte utvalg. Deretter vil spørsmålet bli lagt frem for Stortinget til avgjørelse.»

Nettopp den betraktningmåte som her ligger til grunn er det en på naturvernhold har ansett som helt nødvendig for ikke å låse fast nesten ethvert spørsmål om å bruke noen av våre vassdrag til andre formål enn elektrisitetsforsyning. Vi får håpe at også noen av de politikere som har gått inn for Femundregulering ut fra det de mener vil tjene distriktet, vil se at disse interesser søkes varetatt på en mer samfunnsmessig akseptabel måte.

Mange stiller seg tvilende til kraftutbyggingens betydning for distriktenes utvikling og økonomi. Det står klart for stadig fler at reguleringsfordelene i mange tilfelle er sterkt overvurdert, samtidig som skader og ulemper sjelden blir belyst på uttømmende måte. Man har også stilt seg spørsmålet om ikke mange kommuner ved å satse så sterkt på å oppnå en utbygging, med de inntekter den ventes å gi, risikerer å berøve seg selv muligheter som kan ligge i distriktpolitiske tiltak som ikke forutsettes betalt med uerstattelige naturgoder. Det er i alle fall ingen liten pris de må betale som gir avkall på en så verdifull del av naturgrunnlaget som et fritt vassdrag er.

Uansett hva en måtte mene om disse forhold, bør det være bred enighet om at nyanser i synet på distrikts-

interesser og kraftutbygging ikke må få hindre en forsvarlig behandling av det vi ennå har av vannatur i Norge. Disponeringen av våre vassdrag er et riksansliggende som blir viktigere og viktigere for for hver gang en ny regulering øker den relative verdi av våre ennå urørte vassdrag.

Femundsaken er et godt eksempel på betydningen av et fremtidsrettet helhetssyn i slike saker. Det dreier seg her om et uvanlig verdifullt vassdrag som Industridepartementet, ut fra den samfunnsmessige totalvurdering vår lovgivning forutsetter, ikke har tillatt regulert. Man ser klart hvor betenkelig det ville vært om noen hundre tusen kroner årlig — av en reguleringsgevinst som *i sin helhet* ikke var stor nok til å rettferdiggjøre utbygging — likevel skulle blitt tillagt utslagsgivende betydning for konsesjonsspørsmålet fordi de tilfeldigvis var tiltenkt en økonomisk svak kommune. En utbygging på slikt grunnlag, som våre myndigheter i denne og andre saker har vært oppfordret til å gå inn for, må vel være den dyreste og uheldigste form for «distriktsutbygging» som tenkes kan.

På denne bakgrunn får kompensasjonsspørsmålene de rette dimensjoner. Problemene er små. De bør løses av fellesskapet med det for øye at de berørte kommuner ikke skal lide tap. Dette er så meget enklere fordi det i dag, som følge av den forserte kraftutbygging, dessverre bare er mulig å berge noen ganske få urørte vassdrag. Om man så kaller det distriktsutbygging og bruker unnlatt regulering som et puff i riktig retning på dette felt, eller man knytter ytelsene eksklusivt til de vassdrag som kreves vernet og kaller det kompensasjon, burde være uten betydning.

Kongeørn. Foto Kjell Søgård.

ØRNEFREDNINGEN I FARE

AV MAGNAR NORDERHAUG

Den 30. januar i år kom det en melding i enkelte aviser om at en endring i ørnefredningen hadde funnet sted. Meldingen ble kort etter dementert. Meldingens innhold er etter alt å dømme korrekt i de store trekk, selv om gjennomføringen foreløpig er utsatt. Hovedhensikten med den foreslåtte endring var å åpne adgangen til å felle ørn som oppholder seg innenfor områder hvor småfe eller tamrein beiter, i tiden 1. april—31. august. Dessuten ble adgangen opprettholdt til når som helst å felle ørn som direkte volder skade på beitende bufe eller tamrein.

Forsøket på endring kan vanskelig oppfattes som annet enn en tilnærmet opphevelse av den gjeldende to-

talfredning av havørn og kongeørn i Norge. —

Dette initiativet tar Landsbruksdepartementet på et tidspunkt da den kontinentale havørnbestand i vest-Europa teller 6 par (hvorav 3 par fikk reiret plyndret i 1968). På et tidspunkt hvor det synes å være et tidsspørsmål når de svenske og finske stammer er utryddet.

Den foreslåtte endringen kommer videre to måneder etter at NNV framla et begrunnet forslag om totalfredning av samtlige norske dagrovfugler og ugler, på bakgrunn av den urovekkende nedgang over hele Europa.

Den foreslåtte endringen er i følge avismeldingen i overensstemmelse med en enstemmig innstilling fra jaktlovrevisjonskomiteen. Enstemmig!

Saken trenger i og for seg ingen kommentarer. Jaktlovrevisjonskomiteens virksomhet vil nå bli møtt med en sterk skepsis lenge før noen innstilling foreligger.

Landbruksdepartementet har ikke hatt noen lykkelig hånd over håndteringen av truede dyrearter i 1960-årene. Å spille problematikken med sikring av truede dyrearter og småfe-problemene ut mot hverandre gir ingen konstruktiv løsning for noen part. Det burde all erfaring nå tilsi. Det tradisjonelle tenkesett holder ikke. Utviklingen står ikke stille. Vi trenger nye tankebaner som grunnlag for håndteringen av disse saker.

Det er mulig at hele ansvarsområdet vedrørende truede dyrearter til alles fordel nå bør trekkes bort fra jaktadministrasjonen. Landbruksdepartementets siste bidrag skulle vise dette.

Det er ikke uten grunn at utviklingen på dette felt nå blir fulgt med skjerpet blick.

„KRAFTPRODUKSJON OG MILJØVERN”

— VANNKRAFTUTBYGGERNES
PROPAGANDAFREMSTØT I
NATURVERNÅRET

AV
STATSGEOLOG PER HOLMEN

Under titelen «Kraftproduksjon og miljøvern» har «et frittstående og uavhengig utvalg av sivilingeniører fra en rekke organisasjoner innen elektrisitetsforsyningen» utgitt en brosjyre. Brosjyren er, og har vært ment som, et propagandaskrift for en fortsatt og intensivert vannkraftutbygging i Norge. Den utgir seg for å være noe annet. Det er neppe en tilfeldighet at den utkommer i det øyeblikk vi går inn i Naturvernåret 1970.

Den utgir seg for å være et opplysningskrift om relasjonen mellom kraftproduksjon og miljøvern, stadfestet i forordet som er underskrevet av formannen i «Utvalget for opplysning om kraftutbygging og naturvern». Den gir imidlertid et sterkt forvrengt bilde både av den nuværende situasjon og av prospektet i fremtiden, dersom den leses fra naturvernets synsvinkel.

Som så ofte ellers ligger feilen i selve forutsetningene, i dette tilfelle i utgangspunktet for ingeniørenes behandling av det foreliggende tema: at kraftbehovet vil øke fremover i tiden med en takt som tilsvarende en fordobling hvert 16. eller hvert 10. år. En slik utvikling innebærer, som også indirekte er påvist i brosjyren, at Jor-

dens ressurser snart vil være uttømt. Dette behov for øket energi er ikke et reelt behov, men et rikdomsbehov, kall det gjerne et overskuddsbehov. Og det som er brosjyrenes forutsetning, nemlig velstandsøkningen, er vår hellige ku, den samme som bibelhistoriens gullkalv. Selve den utvikling vi er daglige vitner til, om vi da overhodet ønsker å se, bygger på den helt feilaktige forutsetning at Jordens ressurser er uuttømmelige. Om endog samtlige Jordens vannkraft var utbygget (det som da kan utbygges uten å demme ned og gjøre uproduktivt så store dyrkbare arealer på Jorden at det i helt vesentlig grad vil minske matproduksjonen), ville det ikke på langt nær være nok til å dekke Jordens samlede energiproduksjon slik den er i dag. I dag dekker vannkraften ikke stort mere enn 5 % av totalen. Multipliser med brosjyrens tall, og man får 25, kanskje 30 % av totalen. Resten produseres med engangsforråd av fossilt brensel, kull, olje og gass. Den nuværende voldsomme ekspansjon på de rike lands hender skjer på bekostning av Jordens oljeressurser. De er ikke uendelig store.

Billedet av situasjonen er derfor

dette: Vi rike driver en stadig økende rovdrift på Jordens engangsressurser: kull, olje og fremfor alt jord. Før eller siden vil mennesket bli tvunget til å innse sin egen situasjon, og det tjener ingen god hensikt å lukke øynene for den.

Brosjyrens forfattere og de organisasjoner og personer som står bak den vil rette på galskapen ved å bygge ut alt hva vi har igjen av mulig vannkraft for å skaffe ytterligere industri som kan spy ut alt sitt avfall og all sin overflødigheitsproduksjon over verden.

Brosjyren er farlig. De fleste av oss er så travelt opptatt med våre daglige gjøremål at vi ikke merker når noen forsøker å lure falske synspunkter inn på oss bakveien. Dens farlighet består i at det naturligvis medfører riktighet at vannkraft er en form for energiutvinning som i seg selv ikke medfører direkte forurensning av vassdrag og luft. Men dette gjelder bare dette ene ledd i industrien, og bare så lenge man stirrer bare på det ene i total ensidighet og blindhet. Feilen er både grov og tilsiktet: hva brukes den elektriske energi til? Bare til uskyldig husoppvarming og kokning i husholdning, og lys i de tusen hjem og på gater og veier? Her i Norge går 65 % av vannkraften, ifølge den samme brosjyre til industrien, hvorav en meget stor del til den industri som forurenser vår biotop mest: den kjemiske og elektro-metallurgiske industri. Fluor-røken fra Årdals- og Sunndalsfabrikene river i nesene flere mil innover i fjellheimen, slik jeg har kjent den av egen erfaring. Innen andre sektorer av industrien finner vi en rekke forurensningskilder. Det er avfall, biprodukter og produkter som i stor grad forpester vår tilværelse. Dette får

være nok for å tilbakevise påstanden om at elektrisitetsproduksjonen er uskyldig.

Hvordan er det så med de direkte skadevirkninger som brosjyren så fiffig søker å bagatellisere: kraftledningsgater, steintipper, anleggsveier der hvor ingen veier burde være, nedtappede sjøer og vatn mesteparten av året (ikke som brosjyren opplyser: ofte fylles opp tidlig på sommeren), tørrlagte elver, ødelagte næringsforhold for fisk og andre dyr som lever i eller ved vannet, deriblant mennesket som søker sin rekreasjon ved bredden av dette som er så aldeles enestående sjeldent i hele universet, selve livets kilde: vannet. Vet vannkraftutbyggerne forøvrig hva ordet rekreasjon betyr? Neppe. Det betyr gjenskapelse. Det er ikke det samme som fritidsavkobling.

Vår tids største tenker og kjenner av menneskets behov for å ferdes i urørt natur het Fridtjof Nansen. «Gi oss noe av naturlivet tilbake,» er hans budskap til oss. Det er ikke en naturromantikens drøm, men et dypt desillusjonert menneskes varsku for fremtiden, en som hadde sett følgene av den helt store dårskap på nærmeste hold, den som alene mennesket er i stand til å prestere.

På siste side i brosjyren står konklusjonen: *Det er Stortinget som bestemmer!* Naturligvis, ingeniørene er selvfølgelig helt uskyldige og har intet ansvar for kraftutbyggingens følger. (Hvorfor dette merkelige avsnitt? — når vannkraftutbyggingen bare er til velsignelse?) — Det er bare rent tilfeldig at der på forhånd er foretatt undersøkelser, beregninger og forberedelser til den eventuelle kraftutbygging — til et beløp som eksempelvis kan ligge mellom 10 og 15 millioner kroner, alt iberegnet.

VELFERD TIL DØDS

AV MAGNAR NORDERHAUG

N.-E. Landell:

Välfärd till döds?
Aldus Aktuell. 1969.
220 s.

«På morgenen når røyken stiger blå fra bilkøene, når den inngående trafikken ligger pakket som en krypende mark under vinduet i mitt støyplagede høyhus, da åpner jeg vinduet for å fange inn forurensningene med alle sanser og klart se røyken ligge over fabrikkene. Da trekker man inn et drag av byens krydder og tenker sørgmodig på dommedagsprofetenes framtidssjonyer, og forsøker vurdere det mot dem som mener at hver dag har sine plager,

helt nødvendig og forklarlige utfra vår velferds fortsatte eksistens.»

Det er naturvernskribenten Nils-Erik Landell som filosoferer i vinduet. Hvor er vi egentlig på vei?

Fler og fler som har befattning med naturvernsektoren blir pessimister. Det hjelper ikke hva det skrives og diskuteres, eller hvor mange politikere som i valgkampens hete plutselig «talte miljøvernets sak». (Idag synes de å ha viktigere ting fore.) Samfunnsmaskineriets destruktive prosesser går sin jevne gang mens de vitale problemene diskuteres, utredes og forskes opp på et enda mer fjerntliggende plan.

Men er da almenheten og enkeltmennesket i ferd med å bli skjovet helt utenfor? Landell hevder at det er dette som skjer.

Disse beløp vil være bortkastet hvis Stortinget nekter konsesjon, ikke sant? Er det virkelig brosjyrens mening at vi ikke skal gjennomskue dette?

Hvor meget er i samme forbindelse stillet til disposisjon for å belyse og beregne de *skadelige* følger av de inn-grep som en kraftutbygging fører med seg? Altså til naturvernets mangesidige aspekter?

Helt åpenbart mener de vannbygningingeniører som står bak denne brosjyre at utbyggeren intet ansvar har for hva den elektriske vannkraft fører med seg, eller hva den brukes til. Det svarer til om man i rettspleien fulgte det prinsipp at det bare er morderen som er skyldig, mens den som rekker ham mordvåpnet er helt uskyldig.

De som har fått landets høyeste utdanning med den derav følgende inn-

sikt og dyktighet i tekniske spørsmål, har imidlertid fått et meget stort ansvar. Ingen er blind for at denne tekniske dyktighet kan være til vel-signelse for menneskene, dersom den brukes ansvarlig. Men til dette tren-ges visdom — og hederlighet.

Den foreliggende brosjyre er ikke hederlig. Den foregir å være et opplysningsskrift, slik som forordet presiserer. Men dens hensikt er det motsatte, nemlig å villedes leseren til å se bare den ene side av saken, og til bare å se kraftproduksjonen isolert, ikke hva den brukes til. Brosjyren har stjålet naturvernets motto og det må ikke bli tålt at den opptrer i denne forkledning. Miljø- eller naturvern har overhodet ikke vært i forfatter-nes tanker, og det er helt usannsynlig at noen av dem har den ringeste greie på hva disse ord innebærer.

Og fler og fler ting tyder på at han har rett. Men dette får ikke skjje, og det kan forhindres!

«Välfärd till döds» tjener i denne sammenheng to viktige oppgaver. For det første bidrar den til å understreke nødvendigheten av at menigmann ikke lar seg forblinde og drukne i kompliserte teknokratutredninger. Det er påtrengende nødvendig at enkeltmennesket følger med og tilegner seg innsikt og kunnskap om det som nå skjer med vårt miljø. Men boken understreker ikke bare dette. Den er i seg selv en av de beste kortfattede sammenfatninger av disse aktuelle saker som i den senere tid har nådd bokhandlerdisken. Det kan innvendes at en 220 siders bok om luft/vann-forurensninger, forsøpling, energispørsmål og naturvernpolitikk ikke kan bli fullstendig. Sant nok. Men den gjør vesentlig sider tilgjengelig for et bredt publikum. Og det har ikke alle maktet i 1960-årenes bokflom på dette felt.

Av spesiell interesse er Landells gjennomgåelse av de svenske politiske partiers naturvernssyn. Det er ikke forbausende å konstatere at det i hele spekteret, fra ven-

stre mot høyre, stort sett er et overensstemmende syn (men kjemisk fritt for klare standpunkter). Som Landell viselig konkluderer: hvorfor ikke presentere et tverrpolitisk *handlingsprogram*?

For norske politikere er naturvernproblematikken ennå virkelighetsfjern. På de fleste felt som her berøres har vi idag nok viten til å sette i verk praktiske (men kostbare) tiltak. På de fleste felt er det også mulig å uttrykke klare praktiske standpunkter. Men det skjer ikke.

I 1960-årene døde et av våre store rovdyr ut som følge av manglende politisk handlekraft. Kanhende en detalj. Men hvordan kan en da vente at problemer av de dimensjoner det ellers gjelder i naturvernsektoren skal løses? Det er ennå en lek med ord. Kampen mot de krasse realiteter er ennå ikke i gang. Imens går «utviklingen» sin skjeve gang. Landell har derfor rett: det gjelder for individet å ikke la seg manipulere, men å medvirke aktivt. Til dette kreves kunnskap og innsikt. Ikke til passivt å registrere, men for aktivt å gripe inn i den skjebnesvangre utvikling som fortsatt finner sted.

NATURVERNFRIMERKER

I forbindelse med Naturvern-året 1970 sender postverket ut fire nye frimerker med motiver fra norsk natur — havørn, ulv, mogop og Vøringfossen. Frimerkene vil være i omsetning fra 10. april.

Enn om vi skjøt på kraft-direktører?

Av Ivar Aarheim

Nel, det skal vi absolutt ikke gjøre! Det er både stygt og straffbart og dessuten har vi årligvis avskaffet dødsstraff i Norge unntatt i slike ekstreme tilfeller som for noen kets år.

Men når dette er sagt, skal det også sies at dersom det på de siste sidene i Oddmund Ljones kraftutbyggings-roman hadde falt en kraftverksdirektør, ville sannsynligvis endog de mest humant innstilte blant leserne neppe beklage hans skjebne.

Oddmund Ljone:

Den siste våren

Ja, vi herjer dette landet!

Brennaktuell roman om kraftutbyggernes raseri av vårt land.

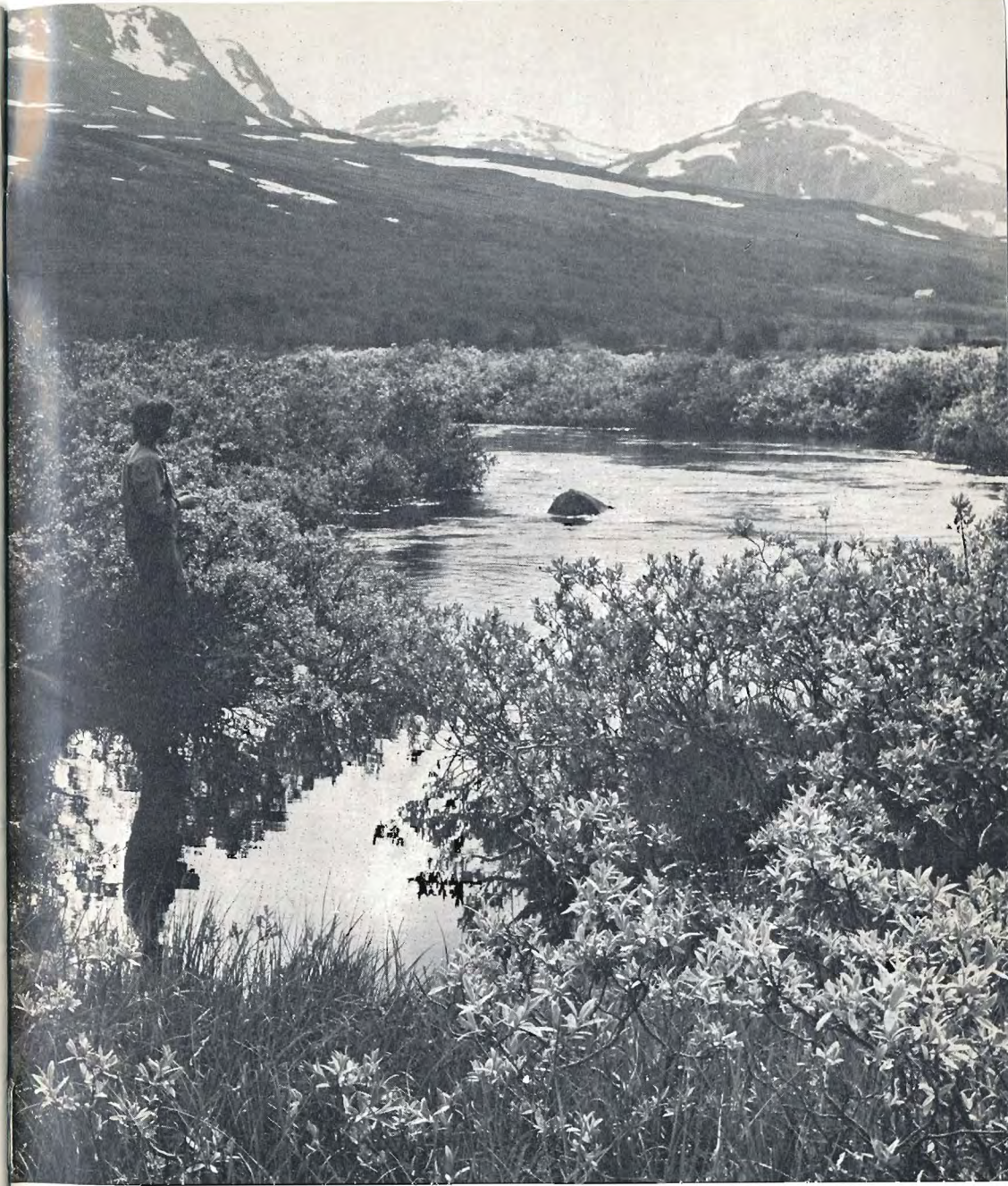
Hefte kr. 26,50

innb. kr. 35,00.

NORGENPOSTEN 28/11

GYLDENDAL

468

Fra Sudndalen, Hol.

Innrykket av A.S Bladkompaniet.

De nye farver er utarbeidet med bistand av ledende arkitekter og friluftsfolk

ICOPAL SHINGEL

Nye naturvennlige farver

anbefalt av Norges Naturvernforbund, Statens Friluftsråd og Farverådet.

ICOPAL shingel kan De legge selv. Ideelt takbelegg for rekkehus, villaer, småhus, hytter og garasjer.

ICOPAL shingel gir taket liv og farve. Kan legges på alle vanlige bordtak med fall over 15°. Taket er viktig. Det skal beskytte Deres eiendom. Det skal være solid, tett og det skal være vakkert. ICOPAL-produktene kan hjelpe Dem — kvalitet, holdbarhet og riktige farver. Over 50 års erfaring med ICOPAL er en garanti for Dem. ICOPAL shingel leveres i 5 farver og i 3 typer, d.v.s. 15 alternativer til særlig dekorative virkninger. Leveres i pakker à 3–4 m², ca. 30 kg, detaljert leggeanvisning medfølger. Be om vår nye spesialbrosjyre nr. 155.

5 FARGER:

RUST-RØD, GRAN-GRØNN,
BARK-BRUN, SKIFER-GRA,
KOKS-GRA.

ICOFORM

PLAST TAKRENNER OG NEDLØPSRØR

Styrke i overflod — samtidig elastisk — intet vedlikehold. Tåler de strengeste klimatiske forhold. Motstandsdyktige mot isdannelse og luftforurensninger. Enkel montering. De greier det lett selv — ingen liming — monteringsmerker på hver del.

Be om spesialbrosjyrer: ICOFORM plast takrenner — nr. 132. FJELDHAMMER plast vannsisterne — nr. 128.

FJELDHAMMER PLAST VANNSISTERNE

Sterk og smidig — glassfiberarmert polyester.
Lett å transportere — stort volum.

FJELDHAMMER

AKTIESELSKABET FJELDHAMMER BRUG
TELEFON 56 78 90 - POSTBOKS 2422 - OSLO 2